

кони не могли забезпечити необхідний рівень регулювання складних відносин, оскільки тільки модельне законодавство, що розвивається поступово, може забезпечити достатню стійкість інтегративної правової системи.

Модельне законодавство є необхідним інструментом еволюції в перехідних правових системах. В даний час правові системи світу не статичні і знаходяться в постійному русі. У зв'язку з цим прийшло розуміння еволюційного шляху перетворень, при якому зміна системи права за допомогою модельних нормативних актів здійснюється поступово, не обмежуючись певними часовими рамками. Також питання еволюції модельного законодавства пов'язане з прогностичною функцією права. Пізнання об'єктивних законів суспільства дозволяє визначити основний напрям у розвитку суспільних відносин.

Тенденції до використання модельних норм спостерігаються тоді, коли виникають об'єктивні передумови для однакового регулювання. Необхідність впровадження модельних законів може відпасти у випадку, якщо дані правовідносини будуть врегульовані за допомогою інших більш жорстких законодавчих методів або необхідність правового регулювання із часом відпаде сама собою.

Ковальчук О.І.

*Національний університет «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»,
здобувач кафедри конституційного права*

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ У ЗМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Право на свободу вираження поглядів займає особливе місце в системі прав і свобод людини. Воно засадничо притаманне кожній людині, яка має власну індивідуальність, є важливим фактором утвердження її самобутності та унікальності. Це право дає людині можливість вільно висловлювати свої думки та ідеї, дотримуватися власних переконань. Саме тому, свобода вираження поглядів тісно пов'язана із свободою думки, а також зумовлює здійснення багатьох інших прав та свобод.

Поряд із цим, свобода вираження поглядів – є формою існування демократичного толерантного суспільства. Її соціальна цінність полягає в тому що право на свободу вираження поглядів є однією з передумов ідейного плюралізму, сприяє «впровадженню в політичне життя суспільства фундаментальних демократичних принципів».

Свобода вираження поглядів відноситься до прав людини, які визнаються у світі найбільш широко. Оглядове дослідження 142 конституцій світу показало, що до 124 з них – а це 87,3 відсотка – входили положення про забезпечення вільного вираження поглядів. У різних інтерпретаціях це право входило до найбільш ранніх конституцій сучасності.

Свобода вираження поглядів була визнана ООН однією з фундаментальних демократичних цінностей, необхідних для мирного співіснування націй. Так, вже у преамбулі до Загальної Декларації прав людини свобода вираження поглядів розглядається як одна з чотирьох основних свобод: «люди матимуть свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і нестатків». Це також закріплено у ст. 19, яка вказує: «кожна людини

має право на свободу переконань і на вільне їх вираження; це право передбачає свободу безперешкодно дотримуватися власних переконань і свободу шукати, одержувати та поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від держаних кордонів».

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права у ст. 19 також закріплює право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів. Крім того, вказана стаття передбачає і право кожної людини на вільне вираження своєї думки. Це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм виразу чи іншими способами на свій вибір.

Право на свободу вираження поглядів передбачене також ст. 10 Європейської конвенції з прав людини. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів. Вказана стаття містить пряму заборону державного втручання у сферу руху інформації.

В Україні право на свободу вираження поглядів також отримало законодавче закріплення. Так, ст. 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Свобода засобів масової інформації є істотним компонентом свободи вираження поглядів та свободи інформації. Європейський суд визнав вирішальну роль свободи ЗМІ у зростанні проінформованості громадськості зазначивши, що свобода преси надає громадськості одну з найкращих можливостей дізнатися та сформулювати думку щодо ідей та поглядів своїх політичних лідерів. Зокрема, вона надає політикам можливість відображати та коментувати стурбованість упередження суспільної думки; і, таким чином, дозволяє кожному брати участь у вільному політичному обговоренні, що знаходиться біля самої суті концепції демократичного суспільства.

До завдання преси поширювати таку інформацію додається також право громадськості цю інформацію отримувати. Європейський суд зазначив також, що преса має обов'язок поширювати інформацію та ідеї стосовно питань, які обговорюються на політичній арені або зачіпають інші сфери громадського інтересу. Поряд з цим, громадськість має право одержувати інформацію. Якби це було інакше, преса не змогла б виконувати життєво важливу роль «суспільного сторожового пса» («Справа Лінгенса»).

Поряд з цим, проблема обмеження свободи вираження поглядів та свободи інформації набуває особливої гостроти власне стосовно ЗМІ. Це зумовлено багатьма причинами. Перш за все, ЗМІ є «конфліктогенні» за своєю природою, так як існують для того, щоб висвітлювати не лише позитивне, а й недоліки, темні сторони суспільства. По-друге, це так звана «інверсія» відповідальності. З'являється можливість не тільки отримання морального задоволення, а й покарання газети шляхом подання позову на декілька мільйонів. Якщо суд задовольняє такий позов, то це дорівнює закриттю газети, особливо в та-

кій ситуації страждає регіональна преса. Тому, для нормальної діяльності ЗМІ, необхідна певна «свобода дихання» – тобто простір для добросовісної помилки.

Щодо сучасної ситуації в Україні, то слід зазначити, що після 2004 року послабився тиск на ЗМІ та журналістів з боку влади. Це зумовило істотне покращення реалізації свободи ЗМІ та дотримання прав журналістів. З 2006 року цей тиск почав зростати, хоча рівень свободи вираження поглядів тримався значно вищим за рівень, що передував 2004 року. У ЗМІ спостерігалися різноманітність думок та оприлюднювалося багато критики дій чинної влади, хоча ставали публічними й окремі факти цензури. Крім цього, одна з актуальних тенденцій у цієї сфері – створення великих медіахолдингів, що об'єднують телеканали, радіостанції, друковані ЗМІ та інтернет-ресурси. Цей процес посилювався в 2008 та 2009 роках. Зазвичай, ці медіахолдинги були у власності одних з найбагатших бізнесменів, що займалися політикою. Склалася ситуація, коли абсолютна більшість медіа активів стала належати виключно українському бізнесу. Таким чином, створення медіахолдингів, по суті, полегшило завдання контролю над ЗМІ: значно легше впливати на 4-5 власників, ніж на декілька десятків. З іншої сторони, ще більше, ніж у попередні роки, посилювався адміністративний тиск на журналістів з боку власників ЗМІ. Тому, з огляду на ці процеси можна зробити висновок, що рівень свободи слова значно поменшився.

Досягнення нормального співвідношення журналістської етики та свободи слова є справою майбутнього. Тому єдиним критерієм справедливого вирішення позовів до ЗМІ залишається додержання існуючого законодавства. Звичайно, що у вільному суспільстві «закритою» від критики не повинна бути будь-яка особа, також як не повинно бути і «заборонених» тем. Але при цьому цілком справедливими видаються законодавчі вимоги щодо справедливості, точності та неупередженості подання інформації.

Регламентація обмежень права на свободу вираження поглядів є важливою, оскільки завжди потрібним є законодавче визначення меж між використанням права та зловживання ним. Однак, вирішальну роль при встановленні меж права вираження поглядів відіграє сама людина, її «почуття відповідальності за своє соціальне обличчя, реалізацію власних інтересів, досягнення бажаної мети». Тому, при розгляді питання обмеження прав, важливе місце повинно займати питання реальності таких обмежень для конкретної особи, враховуватися ступінь її правової свідомості та правової культури.